

22. ДИВИЗИЈА КАО РЕЗЕРВА ВРХОВНОГ ШТАБА НОВЈ

Почетком 1945. године, Врховни штаб НОВЈ је до-нео одлуку да реорганизује јединице, формирајући три армије, чија језгра су чинили 1, 12. и 14. корпус¹. Крајем 1944. шдине, у ослобођеној Србији почела је обнова ратом порушене земље, оспособљаван саобраћај, мобилисани нови борци за НОВЈ, организовани прихват и лечење рањеника, снабдевање храном, одећом и обућом јединица на фронту. Четничке снаге биле су протеране из Србије у Восну и укључиле се у немачки фронт. Мањи број остао је у Србији, скривајући се у бункерима и планинским вртачама без увида у стварну ситуацију.

Двадесет друга дивизија НОВЈ имала је за собом богат биланс борбе. Њено напуштање положаја на Лиму било је само непријатна ратна епизода. Тој непријатности је у великој мери кумовала пасивност 2. бугарске армије у косовској операцији, у којој је терет борбе понела Двадесет друга дивизија НОВЈ. Да је 2. бугарска армија дала 20% од онога што су дале јединице 2. корпуса НОВЈ у двомесечним борбама у долини Таре и Лима против 21. брдског армијског корпуса, немачка група армија „Е" се уопште не би нашла тамо где се нашла почетком 1945. године.

Друга југословенска армија водила је почетком 1945. године тешке борбе са немачким снагама у источној Босни, са фронтом на Дрини. Циљ прелаза дивизија НОВЈ из Србије у источну Босну био је да се спречи

¹ Остале јединице НОВ.Т реорганизоване су крајем рата. Осми корпус НОО преформиран је 1. марта у 4. армију, а Врховни штаб преименован у Генералштаб ЈА.

групи армија „Е“ да ојача немачку одбрану на сремском фронту.²

Командант групе армија „Е“ генерал Лер, такође је схватио значај правца у захвату Дрине и држање источне Босне како због извлачења снага долином Неретве и Босне, тако и због континуитета фронта у Срему, па је почетком 1945. године оријентисао 963. тврђавску бригаду, ојачану 1005. и 1004. тврђавским батаљоном, да овлада комуникацијом Хан Пијесак—Бласеница и продре долином Дрине до Бијељине ради успостављања мостобрана на Сави. А када је 963. бригада блокирана, њеним правцем је преко Власенице и Дрињаче упућена 22. немачка дивизија која је кренула из рејона Вишеград 13. јануара 1945.³

Ова дејства Немаца пореметила су план 2. југословенске армије — пресецање комуникације у долини Босне код Добоја, те је почетком јануара 1945. већи део својих снага оријентисала према Дрини.

Против немачких снага које су се повлачиле преко Санцака, Вишеграда и Сарајева ка Добоју, Врховни штаб НОВЈ наредио је 30. децембра 2. корпусу да Трећом и Тридесет седмом дивизијом пређе у гоњење.⁴ У вези с тим је 10. јануара Тридесет седма дивизија пребачена на сектор Вишеград—Горажда, обухватајући комуникацију Вишеград—Рогатица—Јабука—Горажда а 3. дивизија на сектор Горажда—Фоча, захватајући комуникацију Горажда—Плоче—Сарајево.⁵

Оцењујући да више не постоји опасност да се немачке снаге долином Дрине оријентишу од Вишеграда и Ужица, Врховни штаб НОВЈ је 1. јануара 1945. наредио 2. пролетерској дивизији (која је била у његовој резерви) да пређе у рејон Београда, а касније у рејон Шапца због ситуације у Срему. За заштиту сектора

² „Завршне операције“, стр. 204—206.

³ „Завршне операције“, стр. 427—429.

⁴ „Ратни пут 3. дивизије“, стр. 407.

⁵ „Ратни пут 3. дивизије“, стр. 409.

Кремне и Вишеграда она је оставила 6. српску бригаду и Ужички партизански одред. Истовремено је наређено Главном штабу Србије да у рејон Ужица упути једну бригаду из Двадесет друге дивизије.⁶

Двадесет друга ударна дивизија у рејону Ужица⁷

Обезбеђујући само један камион одеће, обуће али не и храном, Главни штаб наређује 30. децембра 1944. штабу Двадесет друге дивизије да са две бригаде дејствује у долини Лима, садејствујући Тридесет седмој дивизији у борби са непријатељском заштитницом, али истог дана то наређење мења утолико, нгго захтева да се 8. српска бригада упути преко Голије и Чемерна у рејон Ужице. У току марша 8. бригада добија и задатак да претреса терен на поменутиим планинама ради ликвидације четничких остатака.⁸

Штаб Двадесет друге дивизије издаје тек 2. јануара своје наређење 8. бригади да пређе у рејон Ужица и да уопут претресе планине Голију и Чемерно,⁹ али не поступа и по наређењу да бригаде упути у долину Лима. Напротив, после ослобађања Бијелог Поља, 4. јануара 1945., он повлачи и 10. српску бригаду у рејон села Угао, одакле је 9. јануара помера у села источно од Пештерског поља (Делимеђе, Мелаји и Точиово).¹⁰ Што штаб Двадесет друге дивизије није извршио наређење да врати бригаде у долину Лима, основни узрок је организациона несређеност, укључујући ту и политички рад.

⁶ „Завршне операције”, стр. 208.

⁷ „Ослободилачки рат”, стр. 209. Од дивизија у Србији (24, 46, 47) и 22. је представљала резерву Врховног штаба која ће у току борби на Дрини добијати наређења непосредно од Врховног штаба.

⁸ Архив ВИИ, к. 1053, фасц. 4, док. бр. 6 и 7 (Заповест 8. српске бригаде и 22. дивизије).

⁹ Архив ВИИ, к. 1053, фасц. 5, док. бр. 1, Историјат 8. српске бригаде.

¹⁰ Архив ВИИ, к. 1054, фасц. 1, док. бр. 2—38 (Операцијски дневник 10. српске бригаде).

Осма српска бригада која је била релативно најсређенија, могла је да изврши добивени задатак, већ сутрадан (3. јануара), маршујући преко планина Голије планинским селима на стари, партизански начин. Дошло је до смене у штабу 8. српске бригаде. На место Саше Јаворине, која је отишла на дужност у органе власти, за политичког комесара бригаде дошао је дотадањи омладински руководилац Јован Милошевић, а за омладинског руководиоца именована је Дара Грубешић. Бригада је маршовала у две колоне, као две борбене групе: деснокрилна, састава 1. и 3. батаљон, кретала се од Ушћа и реком Студеницом преко Чемерна, а левокрилна, 2. и 4. батаљон, правцем Рашка—село Вареве преко Голије. Претресајући терен, 8. српска се повезала са 28. српском чији је гарнизон био у Краљеву. На Голији и Чемерну, 8. српска бригада се задржала до 10. јануара, када је преко Ивањице и Гуче стигла у рејон Пожеге и разместила у селима: Висибаба, Горобиње и Расна. Ту се задржала све до 15. јануара, када је пребачена у Ужице.¹¹ На свом походу бригада је заробила 17 четника и 5 немачких војника припадника 7. СС дивизије „Принц Еуген”.¹²

У вези са задатком који је Врховни штаб НОВЈ поставио 10. јануара 2. корпусу за дејства на комуникацију Вишеград—Сарајево, Главни штаб Србије је наредио 11. јануара Двадесет другој дивизији да прикупи све своје јединице и бочно дејствује на комуникацију у долини Лима од Пријепоља до Прибоја и на сектор Вишеграда. При томе је наглашено да дивизија усугласи своја дејства са дејством Тридесет седме дивизије 2. корпуса, а то је Тридесет седмој дивизији ставио до знања штаб 2. корпуса 12. јануара 1945.¹³ Тако је Тридесет седма дивизија имала да дејствује на цести Вишеград—Рогатица—Сарајево, Албанска НО дивизија

¹¹ Архив ВИИ, к. 1053, фасц. 4, док. бр. 3 и к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—13 и к. 1053, фасц. 4, док. бр. 15; Зборник 1/15, док. бр. 200, 201 и 205.

¹² Архив ВИИ, к. 1053, фасц. 5, док. бр. 3 (Операцијски дневник 8. српске бригаде).

¹³ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 2—1, књига депеша 22. дивизије.

у долини Лима, а Двадесет друга дивизија НОВЈ на сектору Прибој—Вардиште—Вишеград.¹⁴

Бригаде Двадесет друге дивизије биле су неприпремљене за марш тереном покривеним снегом, али је штаб дивизије форсирао покрет ка Вардишту и то: 12. бригада кренула је 12. јануара из Новог Пазара преко Дуге Пољане и 13. јануара стигла у рејон Сјенице, размјестивши 1. батаљон у селу Мишевићи, 2. батаљон у с. Д. Гарчевићи, 3. батаљон у с. Д. Липуже и 4. батаљон у с. Г. Липуже. Штаб 12. бригаде стигао је у Сјеницу, где је остављена интендантура бригаде ради мељаве жита и да организује печење хлеба. Истог дана је кренула и 10. српска бригада, те је из рејона села Точилово, Мелај и Дугомеђе стигла у Дуге Пољане (сем једног батаљона који је дошао у рејон с. Расно и интендантуре бригаде која је такође упућена у Сјеницу да обезбеди исхрану).

Другог дана марша (14. јануара), 12. српска бригада је преко Златара стигла у рејон села Амзићи, Комарани и Дрмановићи, а њен штаб у Нову Варош. Марш-рута је водила бригаду преко планинских висова покривених виооким снегом, па су борци били исцрпени, а због велике хладноће долазило је и до премрзавања људи . . . Десета српска бригада је овог дана стигла у рејон Сјенице, а штаб Двадесет друге дивизије са пратећим батаљонима у Нову Варош, одакле је 15. јануара установио да је Прибој ослобођен, те је орујентација бригада у том правцу била непотребна. Стога је штаб дивизије упутио 12. бригаду преко Кокин-Брода и Негбина у Доброселицу, одакле је 17. јануара одмаршовала у Г. и Д. Јабланицу. Штаб Двадесет друге дивизије, са пратећим батаљоном, отишао је на Борову главу . . . Десета српска бригада је из рејона Сјенице кренула истом марш-рутом за 12. бригадом и 17. јануара стигла у рејон Кокин-Брода, Сеништа и Негбине.¹⁵

¹⁴ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 2, књига депеша 22. дивизије.

¹⁵ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 2. док. бр. 2; к. 1054, фасц. 5, док. бр. 3 и к. 1054, фасц. 1, док. бр. 2—28 (Операцијски дневници 22. дивизије, 12. и 10. српске бригаде).

1. батаљон 8. српске бригаде на маршу од Ужица према Вардигиту 18. I 1945.

Штаб Двадесет друге дивизије НОВЈ примио је 17. јануара на Боровој глави наређење Врховног штаба, да 8. српска преузме положаје 6. српске 2. пролетерске бригаде која треба да иде у састав своје дивизије у Шабац. Положаје 6. бригаде преузео је 1. батаљон 8. бригаде 19. јануара на линији: Кршање—Градина—Пањак. Одатле је успоставио контакт са непријатељем на линији: Бијело Брдо (триг. 1972)—Батковица (к. 710)—Станишевац (Орлине к. 972). Он је са те линије штитио извлачење својих снага из долине Таре и обезбеђивао продор 22. немачке дивизије преко Влаенице, Дрињаче и Зворника за Бијељину.¹⁸

Остали батаљони 8. српске бригаде су у то време још били у Ужицу. Истог дана је штаб Двадесет друге дивизије добио наређење Врховног штаба да преузме и сектор Ужице—Ужичка Пожега—Чачак који је раније држала 2. пролетерска дивизија. Без непосредне везе са Тридесет седмом дивизијом, штаб Двадесет друге дивизије НОВЈ није ни имао увид у ситуацију у својој зони, а 8. српска бригада је добила задатак мимо његовог знања. Једино што је знала из наређења Врховног штаба то је да преузме територију западне Србије од Ужица до Чачка. Зато је штаб Двадесет друге дивизије, из рејона Борове главе са пратећим батаљоном и осталим приштапским деловима, прешао 20. јануара у Ужице. Инжињеријском батаљону је наређено да крене из Новог Пазара преко Сјенице—Ивањице. Оправљајући пут и моетове на њему, тај батаљон је 20. јануара стигао у Ариље, а дивизијска батерија преко Краљева у Чачак.

Десета српска бригада је из рејона Кокин-Брода прешла је у рејон Чајетине, Мачкат и Љубиња; 12. бригада је кренула у рејон Вардишта и сменила 1. батаљон 8. бригаде, а читава 8. бригада прешла у шири рејон Ужичке Пожеге.

¹⁸ Архив ВИИ, к. 1053, фасц. 4, док. бр. 4 и „Ратни пут Треће дивизије”, стр. 414 (БИЛЈ су то делови 365. пука 181. немачке дивизије).

Али тек што се штаб Двадесет друге дивизије, 20. јануара, ноћео ошметати у Ужицу, стигло је наређење Врховног штаба да читава дивизија што пре дође у Београд.¹⁷

У рејону Лознице и Зворника

Маршевање јединица преко Златара, Златибора, Голије и Чемерна, покривених високим снегом, праћено је невременом које је исцрпљивало борце. Под таквим условима су 10. и 12. бригада прешле 92 километра за 3 до 4 дана, што је и био разлог да не узму учешћа у борби код Вардишта, где су Немци имали најистуреније заштитнице.

Осетивши се угроженим при извлачењу своје главнине долином Босне, непријатељ је изузетну пажњу посветио у долини Дрине, одакле су наступале дивизије 14. корпуса НОВЈ који је и после одлуке о расформирању дејствовао као целина, па су његове 25. и 45. дивизија потпуно блокирале у Власеници ојачану 963. тврђавску бригаду. Као што смо видели, ка Власеници је морала да се оријентише читава 22. немачка дивизија. Она је у борбама од 19. до 23. јануара успела да деблокира 963. тврђавску бригаду, те је главнином кренула у напад према Шеховићима, а 65. пуком према селу Милићи.¹⁸

Због такве ситуације, Врховни штаб НОВЈ је преузео хитне мере да спречи продор непријатељских снага у долину Дрине, па је и налагало одлуку о пребацивању Двадесет друге дивизије НОВЈ у Београд. Међутим, тек што је дивизија 21. јануара кренула, мења се наређење и она је преко Чачка требало да оде у рејон Обреновца, а затим преко Шапца на Дрину код Лознице и Зворника.¹⁹

¹⁷ Архив ВИИ, к. 1053, фасц. 4, док. бр. 6, к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—3—, Зборник, том 1/15, док. бр. 200.

¹⁸ „Завршне операције“, стр. 427—431.

¹⁹ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 2—1 и к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—13.

Према наређењу Врховног штаба, по коме је требало да дође у Београд, штаб Двадесет друге дивизије је наредио бригадама да усиљеним маршем крену у Чачак (жел. станица ЈБубић), где би 21. јануара стигла 8. српска, а за њом и 10. српска бригада. Међутим, 12. бригада је преузела положаје 1. батаљона 8. бригаде и водила борбе са деловима 365. пука 181. немачке дивизије све до 24. јануара, када су је смениле јединице Тридесет седме дивизије НОВЈ, па је и она преко Чачка кренула у Обреновац. Марш бригада је текао по плану: 8. бригада се 21. јануара укрцала у воз код Љубића и 23. јануара цела је била у рејону Обреновца, да би већ истог дана кренула у Шабац, а затим и у Лозницу и Зворник, где су њени први маршевски делови стигли 29. јануара; 10. бригада је из рејона Чајетине кренула 22. јануара; у Чачку се такође укрцала на воз и у рејону Обреновца била 25. јануара, где је направила одмор од два дана, а затим је преко Шапца 30. јануара стигла у Прњавор, одакле је 2. фебруара 1945. године приспела у Зворник; 12. бригада је из рејона Вардишта кренула 24. јануара, па истим путем стигла у Обреновац; затим је преко Шапца 2. фебруара избила у Богатић. Штаб Двадесет друге дивизије, са приштапским деловима, стигао је у Шабац 25., а у Лозницу 29. јануара 1945.²⁰

Овај дуги марш Двадесет друге дивизије, за које време је била под непосредном командом Врховног штаба, био је већим делом пешке, даноноћно праћен вејавицом, а само растојање од поласка до циља износило је преко 360 километара. Борци су већином били боси или су у току марша то постајали. Ипак су дисциплина и борбени морал били на висини; јединицу су напустила само 2 борца из 8. српске бригаде.

Интересантно је запазити да ни приликом наређења за марш ка Београду, ни приликом оријентисања ка Шапцу, штаб 22. дивизије НОВЈ није знао задатак дивизије. Тек у Шапцу је 26. јануара добио наређење

²⁰ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—13; к. 1053, фасц. 5, док. бр. 3, к. 1054, фасц. 1, док. бр. 2—18 и к. 1054, фасц. 5, док. бр. 3 (Операцијски дневници 22. див., 8, 10. и 12. бригаде).

Врховног штаба НОВЈ да што хитније једном бригадом поседне положаје у рејону Малог Зворника и Дрињаче (на десној обали Дрине). С тим у вези су из Шапца одмах кренули ка Лозници 3. и 4. батаљон 8. бригаде, али због завејаног пута и велике хладноће у Лозницу нису стигли 27. I, већ су се задржали у Рибарима и Прњавору.²¹

Врховни штаб се готово свакодневно интересовао да ли је Двадесет друга дивизија избила на Дрину, на шта ш је присиљавала оитуација у источној Восни. Тамо је 22. немачка дивизија, започевши 23. јануара пробијање према Дрињачи, Зворнику, Јањи и Вијељини, већ 26. јануара избила у рејон: Церски поток, поток Кравица и избила на Умац до Оштрог брега (к. 373), запретивши да код Малог Зворника пређе на десну обалу Дрине и угрози позадину 2. армије.

Осма српска бригада је стигла у рејон Малог Зворника и 29. јануара почела поседање положаја баш у најкритичнијем периоду. Тада су предњи делови 22. немачке дивизије потисли Двадесет пету дивизију и једну бригаду Тридесет осме дивизије НОВЈ са линије: Дрињача—Костијерево—Лијешањ,²² те је Врховни штаб и телефоном ургирао да 8. српска бригада што пре избије на положаје. А инсистирањем да Двадесет друга дивизија НОВЈ поседне положаје код Малог Зворника, Врховни штаб је замислио да успостави побочни фронт на Дрини, чиме би се олакшала ситуација и у долини Босне и у Срему. Наредивши 2. армији да ослободи Бијељину, Врховни штаб је тежио да спречи континуитет немачких снага на Дрини. Међутим, напади на Бијељину који су трајали све до 30. јануара 1945, нису уродили плодом.²³ Док оу трајали ти напади, Двадесет

²¹ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4 (депеша Врховног штаба 22. дивизији), к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2 (Операцјски дневник 22. дивизије).

²² „Завршне операције“, стр. 432; Архив ВИИ, к. 1053, фасц. 4, док. бр. 9 (Заповест 8. српске бригаде од 30. I 1945. и к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4 (депеша 22. див. и к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—30 (операц. дневник 22. див.) и Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 1, док. бр. 2 (Заповест 22. див. од 28. I 1945. год.).

²³ „Завршне операције“, стр. 432 и 433.

пета и Тридесет осма дивизија НОВЈ су са линије: с. Костијерево, с. Ћевање, с. Прав. Каменица, нападале 22. немачку дивизију. Међутим, уследио је противнапад 963. тврђавске бригаде (Група „Клоц“) и успех у нападу Двадесет пете и Тридесет осме дивизије НОВЈ је изостао, па су ојачане и 45. дивизијом НОВЈ која је посела линију: Обојник, Соколна, с. Ћавање.²⁴ Ваш тада (29. јануара) је на Дрину избијала и 8. српска бригада.

Борбе Двадесет друге ударне дивизије на Дрини

Штаб Двадесет друге дивизије је 29. јануара обавестио Врховни штаб да је 8. српска бригада избила у рејон Мали Зворник—Дрињача, а 1. фебруара и да је посела положаје на линији: Жарковићи (1. батаљон), к. 521 и к. 203, с. Амовићи (2. батаљон), с. Сокари (3. батаљона) и Чуине (4. батаљон), на којој се утврдила и била спремна за борбу.²⁵ А када је непријатељ заузео Дрињачу и продужио дејства према Зворнику, 8. бригада је 1. и 2. фебруара ступила у дејство, отежавајући Немцима коришћење комуникације од Дрињаче до Зворника.

Десета српска бригада је такође избила на десну обалу Дрине и 3. фебруара посела линију Мали Зворник—Ковиљача, и то истовремено када је 22. немачка дивизија избила у рејон Зворника и заузела Млађевац (к. 527) и село Кула Град, а 12. бригада стигла у рејон Лознице и посела положаје оријентисане према Вијељини, са задатком да спречи пребацивање непријатељских снага на десну обалу Дрине. Инжињеријски батаљон дивизије је упућен на одсек 8. бригаде, где је уче-

²⁴ Исто, стр. 433 — к. 1053, фасц. 5, док. бр. 3 (Операцијски дневник 8. бригаде) к. 1053, фасц. 5, док. 1 (Историјат 8. српске бригаде).

²⁵ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4 (Књига депеша 22. дивизије) и к. 1052, фасц. 2, док. бр. 3 (Операцијски дневник 22. дивизије) и к. 1053, фасц. 5, док. бр. 3 (Операцијски дневник 8. српске бригаде) к. 1053, фасц. 4, док. бр. 9 и 10 (Заповест за покрет и последње борбе на Дрини).

етвовао на утврђивању њених положаја, запречавајући евентуална места прелаза реке.²⁶

Штаб 2. југословенске армије је 4. фебруара почео прегруписање Седамнаесте, Двадесет пете, Двадесет седме и Двадесет осме дивизије ради напада, чије је тежиште било између река Каменице и Јошанице. За напад су одређене Седамнаеста и Двадесет седма дивизија, док је Двадесет пета имала да врши притисак на комуникацију Зворник—с. Челопек, а Тридесет осма дивизија да напада немачку побочницу на положајима с. Марчићи—Лишана (триг. 508).²⁷

Продором у Зворник, 22. немачка дивизија се наша онружена са ових страна. Њени позадински делови, са око 700 рањеника и колоном од 200 камиона, тек су пристизали у уску долину Дрине, али и у таквој ситуацији она је упсрно надирала.²⁸ У Зворнику је 22. немачка дивизија прегруписала снаге, повезујући зачеље и обезбеђујући бокове. Неки извори третирају ове покрете Немаца од Власенице искључиво као повлачење 22. немачке дивизије, а штаб Двадесет друге дивизије НОВЈ их је ценио као припрему за прелазак на десну обалу Дрине код Дрињаче. Ову своју процену је штаб Двадесет друге дивизије НОВЈ саопштио Врховном штабу.²⁹ Ово утолико пре што су са Немцима биле и снаге од око 800 усташа који су се појавили у рејону Братунца и овде напали Сребрнички партизански одред. Све је то утицало на Врховни штаб НОВЈ да донесе одлуку о пребацивању једне бригаде Двадесет

²⁶ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—15 (Операцијски дневник 22. дивизије) и к. 1053, фасц. 4, док. бр. 11 и 12, к. 1054, фасц. 1, док. бр. 4, к. 1054, фасц. 4, док. бр. 15 (Операцијски дневници 10. и 12. српске бригаде).

²⁷ „Завршне операције”, стр. 434. Архив ВИИ, к. 272, фасц. 12, док. бр. 31 („Релација 14. корпуса НОВЈ”).

²⁸ Архив ВИИ, к. 272а, фасц. 12, док. бр. 31 и к. 70, фасц. 1, док. бр. 1 (Изјава Лера), к. 101, фасц. 25 (Заповест 22. немачке дивизије од 16. I 1945), док. бр. 1; к. 12, фасц. 5 (Заповест 65. пука 22. немачке дивизије од 28. I 1945), док. бр. 1; к. 72а, фасц. 3а, док. бр. 7 (изјава мајора Хартвинга) и к. 72а, фасц. 3а, док. бр. 44 (изјава пук. Жаугера).

²⁹ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4.

друге дивизије НОВЈ ка Љубовији, где би усташе и четници МОГШ да пређу на десну обалу Дрине, па у депеши од 6. фебруара поред осталог каже „да по сваку цену Двадесет друга дивизија спречи прелаз на десну обалу Дрине и да не дозволи саобраћај цестом Дрињача—Зворник. Неопходна будност и осматрање дању и ноћу.“³⁰

Придајући важност одсеку Двадесет друге дивизије НОВЈ у предстојећим дејствима, Врховни штаб јој одређује и борбени поредак: „Једну бригаду поставите на сектор Црнић, главнина да буде код Љубовије; једну бригаду на сектор Црнић—село Чулине. Трећа бригада нека остане на досадањем задатку Дрињача—Зворник“.³¹ Пошто су се бригаде Двадесет друге дивизије НОВЈ налазиле ван сектора на коме је инсистирао Врховни штаб (сем 8. српске бригаде), њен штаб је био присиљен да прегрупише бригаде. Вероватно је преценио сектор Љубовије, па је одлучио да 8. српску бригаду, која се налазила на положајима највероватнијег покушаја прелаза непријатеља и најбоље утврђена, пребаци на тај сектор. При томе је очигледно да није ни схватио реченицу из депеше, у којој се каже: „Трећа бригада нека остане на досадањем задатку Дрињача—Зворник“. Својом заповешћу од 6. фебруара, штаб дивизије је овако поставио бригаде: 8. српску, на линију Љубовија—село Црниће, 12 српску на линију Црнић—Дрињача и 10. српску на линију Дрињача—Мали Зворник и 6. бригаду из 2. пролетерске дивизије, (којом је Врховни штаб ојачао Двадесет другу дивизију НОВЈ) на сектору Мали Зворник—Ковињача (али тек кад стигне из Лознице).³²

Оваква одлука је и главни узрок успеха непријатељског прелаза на десну обалу Дрине у рејону Буди-

³⁰ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4.

³¹ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4.

³² Архив ВИИ, к. 1054, фасц. 4, док. бр. 4 и к. 1052, фасц. 1, док. бр. 2 (Заповест 22. див.), к. 1054, фасц. 1, док. бр. 2—28 и к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—15; к. 1053, фасц. 4, док. бр. 10, 11, 12, 13 и 14 и к. 1052, фасц. 1, док. бр. 8 (Заповест 22. дивизије), к. 1054, фасц. 4, док. бр. 1; к. 1054, фасц. 1, док. бр. 4 и к. 1053, фасц. 5, док. бр. 3 (операцијски дневници 8, 10. и 12. бригаде).

шића. Дванаеста бригада није могла до 7. фебруара из рејона Лознице да дође на свој сектор, с обзиром на то што је морала да маршује обилазно преко Крупња. Наравно, 6. фебруара је штаб Двадесет друге дивизије НОВЈ обавестио штаб 2. југословенске армије о распореду бригада, што је било обавезно ради обезбеђивања командовања у периоду напада армије.

Десета српска бригада је у току ноћи 6/7. фебруара почела да преузима положаје 8. српске, са следећим распоредом: 2. батаљон на линији Жарково—Мали Зворник; 1. батаљон на линији Дивић—Сакар—Будишић; 4. и 3. батаљон на линији Доња Трешњица—Читлук—Цулине.

Усташе су, одбацивши Сребрнички партизански одред, овладале Братунцем и постале потенцијална опасност за прелазак код Љубовије. У вези с тим је 8. српска бригада 7. фебруара усиљеним маршем кренула на задатак, избивши на положаје: 1. батаљон у рејону Шанац—Љубовија—Остојић тек после смене падом мрака 7. II; 3. батаљон у рејону Црче—Оеаничко поље; 2. батаљон у село Кољане као бригадна резерва, а 4. батаљон у рејон Доње Буковице.

Дванаеста српска бригада се 6. фебруара прикупила у рејону Лознице, где је штаб бригаде сутрадан примио наређење штаба дивизије да преко Крупња—Мачковог камена—с. Вуковића—с. Симића одмаршује на свој одсек одбране. Тамо је стигла 8. фебруара, управо када је непријатељ прешао на десну обалу Дрине.

Примивши извештај штаба Двадесет друге дивизије НОВЈ, 7. фебруара, о спремности за борбу, штаб 2. армије га је обавестио о својој одлуци о нападу на 22. немачку дивизију на одсеку Дрињача—Зворник. Напад ће бити између 7. и 8. фебруара. Зато је наредио Двадесет другој дивизији НОВЈ да дејствује по комуникацији и тиме онемогући непријатељу коришћење резерви из рејона Дрињаче и Костијерово. Командант 2. југословенске армије, Коча Поповић, прецизирао је 8. фебруара изјутра задатак Двадесет другој дивизији НОВЈ: „Ваш задатак: Прво артиљеријом и осталим ва-

треним средствима спречити непријатељу да са линије Дрињача—Шумане—Дивићи баца своје резерве против нас. Друго, са једним до два батаљона неприметно прећи ноћу Дрину југоисточно од Дрињаче, ради изненадног дејства. Вероватно да непријатељ може да форсира Дрину на вашем сектору — главне снаге морате поставити на просторију Чумићи—Мали Зворник".³³ При томе је регулисано да Двадесет другу дивизију НОВЈ подржава један артиљеријски дивизион који је пристигао из Ваљева.

Међутим, и непријатељ је ценио значај комуникације Дрињача—Зворник, па је излаз из ове критичне ситуације командант 22. немачке дивизије видео само у противнападима, пре свега западно од Куле Града према Змајеву и Снагову, а и на одсеку Будишић—Сакар—Мали Зворник. Оцењујући да напад снага 2. југословенске армије може почети сваког момента, 22. немачка дивизија предузима 7. фебруара у поподневним часовима напад из рејона Кула Град—Змајево. Командант 14. корпуса НОВЈ, пуковник Радивоје Јовановић Брадоња, да би спречио успех непријатеља, тражио је од Двадесет друге дивизије НОВЈ да неутралише артиљерију непријатеља у рејону Кула Град, села Шебић и Шерић.³⁴

Последица овог противнапада непријатеља била је та што је почетак напада 2. југословенске армије одложен за 9. фебруар, о чему је штаб 14. корпуса НОВЈ одмах обавестио Двадесет другу дивизију. Међутим, Немци су тада већ нападали на одсек 10. српске бригаде у рејону Будишића, користећи се избочином Самања (к. 377). Смена 1. батаљона 8. српске бригаде на одсеку Будишић—Тезга извршена је падом мрака 7. фебруара, дакле пред сам напад непријатеља, што је за 10. бригаду имало лоше последице. При томе 4. ба-

³³ Обе депеше је издао командант 2. армије Коча Поповић (једну преко штаба армије, а другу преко штаба 14. корпуса) Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4 (Књига депеша 22. дивизије — примљених и послатих).

³⁴ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4 (депеше 14. корпуса од 7. и 8. II 22. дивизији).

таљон 10. српске бригаде (који је сменио батаљон 8. бригаде) није у току ноћи преузео све ровове, већ је дан дочекао slabим сеагама на обали, што је имало тешке последице.³⁵ Ни штаб бригаде није овоме посветио ону пажњу коју је налагало наређење Врховног штаба и команданта 2. југословенске армије, а на шта је упозорен од штаба Двадесет друге дивизије НОВЈ.

Јединице 22. немачке дивизије су рано изјутра 8. фебруара, форсирале Дрину на одсеку Шамања—к. 377—село Будишић и првим деловима брзо избиле на линију к. 536—Лазин шанац—Доња Трешњица одакле су, као и са линије к. 164—Тезга—Влашке њиве, довеле у безизлазан положај -4. и 1. батаљон 10. српске бригаде. У створени мостобран непријатељ је брзо убацивао нове снаге, ширећи га према Д. Трешњевици (к. 482) и Влашким њивама. Чете 4. батаљона 10. српске бригаде су се повлачиле у неред у преко Д. Трешњевице, а штаб батаљона био је немоћан да било шта предузме. На правцу 1. батаљона, ситуација је била нешто другачија. Један његов вод, опкољен у рејону Тезге, давао је жесток отпор и по цену највећих жртава. Међутим, ни читав батаљон није одступао већ је прелазио у противнапад, наносећи непријатељу огромне губитке. Тако је спречио брзо продирање 47. пука 22. немачке дивизије ка линији Рамени шанац—Влашке њиве—Бабије (триг. 662), па су Немци, да би савладали отпор 1. батаљона 10. српске бригаде, тукли јаком артиљеријском ватром из рејона Просјека (4 тенка, два топа и два минобацача) и Нове Касабе (један дивизион тежег калибра). Али се 1. батаљон није повлачио, па је његов окружени део изгинуо, не напуштајући положаје.

Појачавањем снага, непријатељ је повећавао свој мостобран код села Будишића. У поподневним часовима 8. фебруара, штаб 10. српске бригаде предузима противнапад снагама 2. батаљона и једном четом 1. батаљона којима успева да заустави непријатеља пред Вла-

³⁵ Архив ВИИ, к. 1054, фасц. 1, док. бр. 2—28 (Операцијски дневник 10. српске бригаде).

шким њивама.³⁶ Тог дана пристижу и предњи батаљони 12. бригаде на положаје у рејону Д. Трешњица где се у овом најкритичнијем времену борио 4. бат. 10. бригаде и на положаје који нису били поседнути. Да они нису стигли непријатељ би могао да прошири мостобран на деоној обали, овлада Чорчићи (трг. 806) и тиме створи услове за избијање у позадину Двадесет друге дивизије.

У овим борбама је 10. српска бригада имала велике губитке,³⁷ али је непријатељ платио свој успех огроадним жртвама. Ипак, те су му се жртве исплатиле, јер је овим мостобраном отворио себи комуникацију Дрињача—Зворник којом се извлачила гломазна комора 22. немачке дивизије.

Када је Врховни штаб НОВЈ сазнао за успех непријатеља на деоној обали Дрине, наредио је 9. фебруара штабу Двадесет друге дивизије да по сваку цену одбаци непријатеља са десне обале Дрине код села Будишића, наглашавајући: „Нисте смели дозволити да вае непријатељ изненади. Ви имате четири бригаде на том сектору од Љубовије до Малог Зворника, са којима морате спречити прелаз" ..³⁸ Штаб Двадесет друге дивизије НОВЈ је у вези с тим наређењем Врховног штаба, наредио 10. српској бригади да изврши овај задатак, а 12. бригади да 2. и 3. батаљоном садејствује противнападу 10. бригаде. У међувремену је непријатељ продужио дејства да би проширио мостобран и у преподневним часовима 9. фебруара заузео Д. Трешницу и гребен Лађа (к. 732). Тиме је још више отежао напад Двадесет друге дивизије НОВЈ, а њему је погодновало да дејствује и преко Малог Зворника по поло-

³⁶ Архив ВИИ, к. 1054, фасц. 1, док. бр. 2—28 (Операцијски дневник 10. српске бригаде) и к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—15 (Операцијски дневник 22. дивизије). „Завршне операције", стр. 434.

³⁷ Првог дана борби 10. српска бригада имала је 21 погинулог из 1. батаљона (читав вод на обали уништен) и 5 из 4. батаљона; 15 заробљених и 10 рањених бораца. Непријатељ је, цени се, имао 39 погинулих и 15 рањених.

³⁸ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4 (књига депеша 22. дивизије).

жајима 6. српске бригаде на линији Камени шанац—Рујева глава—Батин—Клек (к. 274). Непријатељ је и на том сектору створио мостобран и ослободио комуникације од села Дивића и Зворника до Каракаја.³⁹

Код 10. српске бригаде непријатељ је тако избио и на њен десни бок, па је планирани напад био тим тежи. Положаји батаљона 10. српске протезали се на линији:

— 1. батаљон: к. 586—Влашке њиве—Бабије (триг. 662);

— 2. батаљон: гребен Остружнице—Соленаш источно од Лађе (к. 732);

— 4. батаљон на положајима Јасикова (к. 571)—к. 605—Мишковци;

— 3. батаљон: Радошевац северно од к. 483—Вучјак (к. 443)—к. 588 село Читлук;

— 6. српска бригада: Перковићи—Жарковићи—Нинковац;

— два батаљона 12. српске бригаде тек су поседали положаје.

Штаб Двадесет друге дивизије НОВЈ, у припремању напада, није могао да концентрише јаче снаге за изражавање силине удара, јер су 6. и 10. бригада биле развучене на хпироком фронту. а 8. бригада далеко на југу, па се у напад кренуло из тадашњег распореда. Из 12. српске бригаде су 2. и 3. батаљон оријентисани на правцу Лађе (к. 732) и село Д. Трешњевица, а 2. батаљон 10. српске бригаде (ојачан четом из 12. бригаде) предузео је напад на Бабије и Влашке њиве.

Напад је почео 9. фебруара у 12 часова. При томе 3. батаљон 12. бригаде, у садејству са 4. батаљоном 10. бригаде, нападајући ка Лађи, није успео до мрака да протера непријатеља; 2. батаљон 12. бригаде, са 3. батаљоном 10. бригаде, успео је да овлада к. 482 и тиме угрози непријатеља у селу Будишићу; 2. батаљон 10.

³⁹ Зборник 1/18, док. бр. 89 (извод из Операцијског дневника 2. пролетерске дивизије). За дејства 22. дивизије извори: Операцијски дневници 22. дивизије, 10. и 12. српске бригаде (Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—28, к. 1054, фасц. 1, док. бр. 4 и к. 1054, фасц. 4, док. бр. 1).

српске бригаде наишао је на врло јак отпор Немаца у Будишићу, одакле није могао да га протера.⁴⁰ Шеста српска бригада која је такође добила задатак да поврати изгубљене положаје, није успела у нападу и задржала се на линији на коју је и била пре тога одбачена.

Овог дана, као што смо видели, 2. југословенска армија тежила је да избије на комуникацију Дрињача—Зворник, пресече непријатељску колону на два дела и створи услове за њено уништење. За то била потребна подршка артиљеријом која је тада била под командом штаба Двадесет друге дивизије. Зато Врховни штаб преноси: „Коча тражи да га потпомошете артиљеријом и аутоматским оружјем. Нарочито тражи да својом ватром спречите саобраћај непријатељу цестом Дрињача—ЗЕорник. Ангажујте своју артиљерију која је на дееној обали Дрине“.⁴¹ На жалост, армијски дивизион се у тој ситуацији налазио далеко од места борбе, па је његова употреба била немогућна.

Штаб Двадесет друге дивизије НОВЈ, без већих прегрупација јединица, предузео је нов напад на Немце у мостобрану, али су ови, притиснути дејствима 2. армије према Дрини, 10. фебруара у 13 часова предухитрили 10. и 12. српеку бригаду и успели да подибу положајима 10. бригаде, али не и да овладају њима. Ни 10. српска бригада није успела да одбаци Немце према реци. Непријатељ је у току ноћи 9/10. фебруара предузео нов напад, што је био узрок неуспеха напада 12. српеке бригаде који је сутрадан предузела 2. и 3. батаљоном. Ове борбе 10. и 12. сриске, 10. фебруара, трајале су од 13 до 17 чаоова.⁴²

За време ових борби 10. и 12. бригаде, 8. српска је била пасивна на положајима према Братунцу, где је

⁴⁰ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—30, к. 1054, фасц. 1, док. бр. 4 и к. 1054, фасц. 4, ск 1 (Операц. днев. 22. див., 10. и 12. бригаде. Зборник 1/18, дог. бр. 89.

⁴¹ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4 (књига депеша 22. дивизије).

⁴² Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—30; к. 1054, фасц. 1, док. бр. 4 и к. 1054, фасц. 4, док. бр. 1 (Операцијски дневници 22. див. и 10. и 12. бриг.).

било само око 800 усташа. Њихово присуство било је, у ствари, тактичка варка непријатеља да развуче онаге Двадесет друге дивизије НОВЈ. Најтеже у читавој овој лошој процени ситуације било је упућивање армијског дивизиона 8. бригади који би сада био од огромне користи за тучење рејона Зворника.

Када је откривено да су јединице 8. српске бригаде пасивне, наређено је да пређу Дрину и протерају непријатеља из Братунца, а затим да оријентишу дејства комуникацијом Нова Касаба—Дрињача и потискују немачку колону ка Зворнику. У вези с таквим задатком, штаб 8. српске бригаде гребације 11. фебруара на леву обалу 1. батаљон који је без великих напора протерао усташе из Братинца, а за њим је на леву обалу Дрине пребачен и 4. батаљон.⁴³

Овог дана (11. фебруара) на фронту 10. српске бригаде није било активности; 1. батаљон који је у току тродневних непрестаних борби имао велике губитке, смењен је 3. батаљоном. Штаб 1. батаљона, са командантом Мирком Јокићем на челу, похваљен је од штаба Двадесет друге дивизије НОВЈ.

Да би отклонио опасност од бочног напада из правца Амојић—Читлук и са Вучјака (к. 443), непријатељ предузима 11. фебруара напад на 2. батаљон 12. српске бригаде који је сменио 3. батаљон 10. српске бригаде. Напад је уследио рано изјутра, а јединице НОВЈ подржавали су авиони југословенског ратног ваздухопловства. Користећи се дејством авијације 2. батаљон 12. српске бригаде одбио је све нападе непријатеља, а затим је и сам прешао у напад на гребен Лађа и успео да овлада овим доминантним положајима. Непријатељ је у току 11. фебруара у ствари вршио демонстративне нападе ради прикривања повлачења својих снага са десне обале и обезбеђења извлачења своје заштитнице из Нове Касабе.⁴⁴

⁴³ Архив ВИИ, к. 1054, фасц. 1, док. бр. 4 (Операцијски дневник 10. бригаде), к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—30 (Операцијски дневник 22. дивизије), к. 273, фасц. Ј док. бр. 3 (Преглед операција код Зворника 1—20. II 1945).

⁴⁴ к. 1054, фасц. 5, док. бр. 3, Операцијски дневник 12. бригаде и к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2.

И овог дана су дивизије 2. армије својим нападима спречавале извлачење непријатеља ка Бијељини долином Дрине, подржаване артиљеријом Двадесет друге дивизије НОВЈ. Та су дејства углавном била у рејону села Челопек и раскрснице пута Зворник—Бијељина—Тузла. Врховни штаб, обавештен од команданта 2. армије да је непријатељ створио мостобран на десној обали Дрине код Малог Зворника, шаље 11. фебруара депешу и оштро замера штабу Двадесет друге дивизије НОВЈ на овом пропусту, додајући: „То нисте смели дозволити”.⁴⁵ Али штаб Двадесет друге дивизије ту није могао ништа учинити с обзиром на развученост његових јединица од Бање Ковиљаче до ЈБубовије, па је по наређењу Врховног штаба 11. фебруара 2. пролетерска дивизија стигла је на десну обалу Дрине и преузела команду над својом 6. српском бригадом.⁴⁶ Непријатељ је успео да своју колону која је била укљештена између снага 2. армије и Двадесет друге дивизије на комуникацији Власеница—Дрињача—Зворник, извуче у рејон Зворника, а затим да продужи пробијање ка Бијељини. Тај успех је скупо платио људством и материјалом, што ће га довести у још тежу кризу. Осма српска бригада која је 11. фебруара доста лако ослободила Братунац 1. батаљоном (у садејству са Сребрничким партизанским одредом) продужила је дејства ка Новој Касаби, а истог дана ослободила и Дрињачу. Повлачење последњих делова немачких снага из рејона Дрињаче присилило је и њихове снаге са десне обале да се у току ноћи 11/12. фебруара повуку на леву обалу. Батаљони 12. српске бригаде предузели су гоњење непријатеља, при чему је 3. батаљон брзо избио на Дрину од Читлука до Амајића, 2. батаљон у село Будишић, а 1. батаљон у рејон Тезге. Падом мрака и штаб 12. бригаде стигао

⁴⁵ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4 (депеша Врхов. штаба 22. дивизији од 11.)

⁴⁶ Према плану Врховног штаба НОВЈ, 2. пролетерска дивизија је пребачена из Срема на фронт код Дрине ради појачања дејства за уништавање непријатеља у долини Дрине. Читава ова дивизија стигла је у рејон Дрине 12. фебруара, а прва наређења је њен штаб издао 11. фебруара (Зборник 1/18, док. бр. 75, 77 и 89).

је у село Сакар из којег је 3. батаљон 10. српске дотле већ протерао непријатељска обезбеђења која су се ту задржала до мрака. Истовремено је и 6. српска бригада протерала непријатеља из Малог Зворника, па је крајем 12. фебруара читав десна обала Дрине била очишћена од Немаца.⁴⁷

Непријатељ је успео да се извуче до Зворника, али је запао у још тежу ситуацију. Његове снаге (22. дивизија, 963. тврђавска бригада, 1004 и 1005. батаљон и око 700 рањеника) нашле се на положајима Младвој (к. 527) — Кула Град—Зворник—Вратница (к. 370)—Каракаја—Челопек—Козлук и Браћево у врло неповољним условима за борбу, тежећи да прођу ка Бијељини. Положај Немаца је погоршан пристизањем 2. пролетерске дивизије у рејон Лознице и Лешнице, али распитивањем код сељака за чамце ради преласка на десну обалу Дрине, Немци су створили утисак код штаба 2. пролетерске дивизије да овде стварају нови мостобран. Због тога је штаб 2. пролетерске дивизије издао 12. фебруара наређење својим бригаама да поседну десну обалу од Малог Зворника до ушћа Дрине, чиме је она била неопособна да садејствује нападима јединица 2. армије.⁴⁸

Штаб 2. југословенске армије, иако је био присиљен да прати дејство непријатеља из рејона Грачанице према Тузли, предузео је 13. фебруара напад снагама Двадесет седме, Двадесет пете и Тридесет осме дивизије НОВЈ на правцу Челопек—Тршићи ради пресецања ове непријатељске колоне. Истовремено је штаб 2. армије наредио 2. пролетерској дивизији да са две бригаде пређе у рејон Козлука и са тих положаја спречи даље пробијање непријатеља према Бијељини. Зато су се на

⁴⁷ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—30, к. 1053, фасц. 5, док. бр. 3; к. 1054, фасц. 1, док. бр. 2; к. 1054, фасц. 5, док. бр. 3 (Операцијски дневници 22. див. 8, 10. и 12. бриг.) и Зборник 1/18, док. бр. 77 (наређење 2. пролет. див.). Архив ВИИ, к. 1053, фасц. 4, док. бр. 15 и 16 (Заповест за гоњење 22. дивизије) и к. 1053, фасц. 4, док. 13 и 14.

⁴⁸ Зборник 1,18, док. бр. 77 (наређење 2. пролет. дивизије од 12. II).

леву обалу пребациле 4. пролетерска и 3. српска бригада.⁴⁹

У вези с том ситуацијом, Двадесет друга дивизија је 13. фебруара наредила: да 8. бригада из рејона Млађевац—Липља—Марчић продире левом обалом Дрине;

Пребацавање дивизијске артиљерије у рејон Дрмне уз помоћ воловске запреге

10. бригада да на сектору Мали Зворник—Зејтин вода (код Б. Ковиљаче) смени 6. српску бригаду, па је 2. батаљон посео положаје у рејону села Борина (укључно Б. Ковиљача), 1. батаљон у рејону Борина (закључно са селом Радаљ), а 3. батаљон на левом крилу бригаде до Малог Зворника; 12. бригада се померила удесно — од Малог Зворника па до села Будишић. Дивизија је добила задатак да спречи непријатељу прелазак на десну обалу Дрине, дејствујући по комуникацији Зворник—Козлук свим ватреним средствима.⁵⁰

⁴⁸ Зборник 1/18, док. бр. 78 и „Завршне операције“, страна 434 и 435.

⁵⁰ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 2, док. бр. 2—28, к. 1053, фасц. 5, док. бр. 3, к. 1054, фасц. 1, док. бр. 2, к. 1054, фасц. 5, док. бр. 3 (Операциски дневници 22. див. и 8, 10. и 12 бригаде).

Десно од Двездесет друге дивизије НОВЈ биле су 2. пролетерска и 16. македонска бригада, а Коњички дивизион 2. пролетерске дивизије контролисао је рејон код Црне Баре.⁵¹

Десета српска бригада преузела је 13. фебруара положаје 6. српске и са њих одмах дејствовала по непријатељу на левој обали Дрине; 3. српска бригада која је 13. фебруара стигла на сектор Црквице—к. 386, водила је овог дана тешке борбе са непријатељским енагама које су се пробијале главном комуникацијом према Бијељини; 4. пролетерска бригада пребацила се ноћу 13/14. фебруара у рејон с. Осој (к. 386)—к. 344—с. Врела—Градец, и одмах започела жестоке борбе са Немцима. Колико су борбе ових бригада 13. и 14. фебруара биле тешке, види се по губицима од 75 погинулих и 207 рањених. Ради појачања борби на левој обали Дрине, штаб 2. пролетерске дивизије, 15. фебруара пребациује у рејон села Брањева и 6. српску бригаду.⁵²

Од 13. фебруара 1945. снаге 2. југословенске армије (којој су биле потчињене Друга и Двадесет друга дивизија) почињу одсудну битку за уништење окружене немачке групације. Притисак је био врло јак и вођен је успешно. Непријатељ је био заморен, а остао је и без муниције, хране и горива. У тој ситуацији, командант 34. армијског корпуса (под чију је команду дошла и 22. немачка дивизија) упућује из Бијељине 734. ловачки пук 104. ловачке дивизије, снабдевши га муницијом, храном и горивом, да помогне опкољеним снагама 22. дивизије.⁵³

Развила се тешка борба на комуникацији Зворник—Козлук и Бијељина—Јања—Козлук. Бригаде 2. пролетерске дивизије успешно су спречавале продор 22. немачкој дивизији према Бијељини, али када је 734. ловачки пук из Бијељине продро до положаја 2. про-

⁵¹ Зборник 1/18, док. бр. 77, 78 и 89.

⁵² Зборник 1/18, док. бр. 89 и Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4 (књига депеша 22. дивизије).

⁵³ „Завршне операције“, страна 435 и Архив ВИИ, к. 72а, фасц. За, док. бр. 44 (изјава пуковника Селветна).

летерске, ова је морала да води борбу на два фронта. У току тих борби, 38. дивизија НОВЈ је успела преко села Скочића и Трновице да избије на комуникацију и раздвоји немачку колону. Међутим, на правцу села Тршић и с. Хан то није могла Двадесет седма дивизија НОВЈ. Ове жестоке борбе 22. немачке дивизије ради спасавања поцепаних колона трајале су све до 18/19. фебруара, када су се непријатељске колоне спојиле код села Брањева и Мусл. Шепка са 47. пуком.⁵⁴ Тиме је спасена 22. немачка дивизија која је била тогово на измаку снаге.⁵⁵

У тој ситуацији,, Двадесет друга дивизија НОВЈ, са два батаљона 8. српске бригаде, нападала је заштитнице непријатеља на положају Млађевац—Кула Град, али су оне упорно браниле Зворник све док се главнина није пробила из обруча код Козлука. Остале две бригаде Двадесет друге дивизије НОВЈ са десне обале, масовном ватром су наносиле непријатељу озбиљне губитке. Немци су тражили решење ситуације снагама код Козлука у убацивању четника у Србију код Лешнице и Бадовинаца, ради угрожавања позадрше јединица НОВЈ. Оцењујући дејства непријатеља као опасна, Врховни штаб НОВЈ наређује 17. фебруара Двадесет другој дивизији да се хитно пребаци у рејон Лешнице и Лознице, поседне обалу Дрине и по сваку цену спречи прелазак четника у Србију.⁵⁶

Штаб Двадесет друге дивизије НОВЈ одмах је пришао извршењу овог задатка, покренувши своје бригаде ка рејону Лознице, чак и 8. бригаду која је била на левој обали, али је интервенцијом штаба 2. армије њој 18. фебруара издато наређење да остане на дотадашњим положајима и извршава раније добијене задатке.⁵⁷ Тог

⁵⁴ Зборник 1/18, док бр. 89 и „Завршне операције”, стр. 435.

⁵⁵ Према изјави пук. Селветиа, 22. дивизија је била пред одлуком да остави сву технику и тешко наоружање као и рањенике и да се само пешадијским наоружањем пробија из обруча. Спајање је дошло у последњем часу (Архив ВИИ, к. 72а, фасц. За, док. бр. 44).

⁵⁶ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4.

⁵⁷ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4 (Депеша 22. див. 8. бригади 17. и 18. II).

дана непријатељ се почео извлачити из Зворника, па је 8. српска бригада већ крајем дана ушла у град, који је сутрадан био поново и дефинитивно ослобођен.

Спајањем колона у рејону Козлук—Муслимански Шепак, непријатељ је избегао трагедију. Обезбедивши се муницијом, храном и горивом, 22. немачка дивизија је оспособљена за извлачење из долине Дрине. Она то извлачење сада убрзава, а 8. српска бригада врши притисак на непријатељске заштитнице те 20. фебруара води успешне борбе код села Челопека и наноси Немцима губитке од 50 убијених и 9 заробљених. Бригаде Двадесет друге дивизије НОВЈ, гонећи непријатеља, стижу 21. фебруара до Козлука.⁵⁸ Тиме се, углавном, завршава учешће Двадесет други дивизије НОВЈ у борбама са немачким јединицама на Дрини.

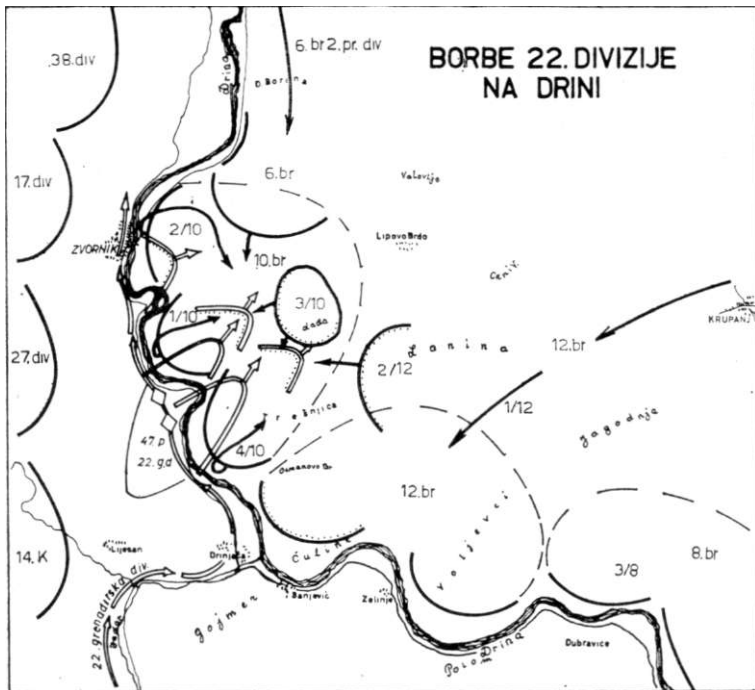
Према својим борбеним квалитетима и расположењу бораца, та дивизија је била способна за наредне борбе. Искуство у борбама на Дрини било је драгоцено, како у погледу успеха тако и у потледу почињених грешака. Смена јединица, посебно 8. српске бригаде у критичном периоду за непријатеља, у периоду када је он био присиљен да по сваку цену отвара блокирану комуникацију ради спасавања из окружења, била је битна слабост у раду Двадесет друге дивизије НОВЈ. Борбе 10. и 12. српске бригаде, по преласку непријатеља на десну обалу Дрине, биле су на висини (сем код 4. батаљона).⁵⁹ Од 1 до 20. фебруара 1945. године, из Двадесет друге дивизије НОВЈ погинула су 143 борца и доста је рањено. Међу попотулим и рањеним било је доста командира и пол. комесара и водова.

И у овом рејону Двадесет друга дивизија НОВЈ је водила борбе у тешким условима материјалног обезбеђења. Снабдевање исхраном и одећом није било регулисано. Због брзине доласка у овај рејон дивизији није одређено место снабдевања. Многобројне јединице 2. југословенске армије које су се углавном снабдевале из

⁵⁸ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 2, док. бр. 4 и к. 1053, фасц. 4, док. бр. 15.

⁵⁹ Због слабог командовања и неуспеха смењен је командант 4. батаљона Миљивоје Тица и пол. ком. Драган Јовановић.

Србије, преоптеретиле су овај рејон. Врховни штаб је тек 12. фебруара одредио да се Двадесет друга дивизија снабдева у Ковиљачи из интендантуре армије, Команде области западне Србије из Ваљева и интендантуре Главног штаба Србије. Питање одеће није решено ни до краја фебруара, иако је штаб Двадесет друге дивизије, још 29. јануара, из Лознице обавестио Врховни штаб о овом проблему. У својој депеши 20. фебруара, после обиласка јединица на положају, штаб Двадесет друге дивизије поново обавештава Врховни штаб да има 1.500 бораца потпуно босих, што је пре-

лазило 15% бројног стања дивизије. Премрзло је 16 бораца.

Ништа боља ситуација није била ни у снабдевању муницијом. Када је дивизија прилазила Дрини, њен

штаб је 26. јануара из Шапца известио Врховни штаб о стању наоружања и муниције, инсистирајући на дотуру с обзиром на задатке који предстоје. Када је 8. српска већ стигла на Дрину код Зворника, Врховни штаб НОВЈ је 29. јануара одговорио да дивизију не може снабдети муницијом. У периоду завршетка борби код Малог Зворника и Будишића, Врховни штаб је 12. фебруара дотурио дивизији муницију у Крупањ. То је, поред осталог, имало утицаја на успех Двадесет друге дивизије НОВЈ у борбама на Дрини и то у периоду када су се водиле најтеже борбе.⁶⁰ А за време дугог марша и борби на Дрини није било дезертера (сем двојице из 8. српске бригаде) и саморањавања, што показује да је борачки састав Двадесет друге дивизије НОВЈ стоички подносио тешкоће.

⁶⁰ Архив ВИИ, к. 1052, фасц. 4, док. бр. 4 (депеше штаба 22. дивизије и одговори на њих о свим питањима око снабдевања од 26. I до 20. II). Дивизији је допремљено 100.000 метака за „маузере“, 60.000 за енглеску и 50.000 за италијанску пушку и око 7.000 разних мина.